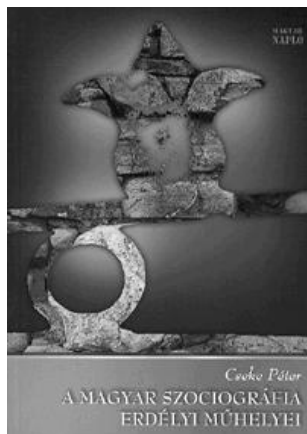

Tényfeltárás kisebbségben

CSEKE PÉTER: A MAGYAR SZOCIOGRÁFIA ERDÉLYI MŰHELYEI

**Magyar Napló Kiadó
Budapest, 2008
234 oldal, 1995 Ft**

Cseke Péter könyve Magyarországon 2008-ban jelent meg, a Magyar Napló gondozásában, mintegy kétszáz lapnyi terjedelemben. A szerző a kolozsvári egyetem Politika, Közigazgatás és Kommunikációtudományi Karának oktatója, aki az egyetemen a tényfeltáró újságíráshoz, valamint az oknyomozó riporthoz kapcsolódóan maga is tanítja a szociográfiát. Ebből adódóan elsősorban újságírói szemszögből foglalkozik ezzel az igen sokrétű, műfajokat, sőt tudományágakat és bizonyos értelemben műnemeket is átlépni képes szöveg-műfajjal. Kötődése, hivatásszeretete sorain érződik, művében pedig többször fel is idézi a lelkes hallgatókkal töltött hasznos (tan)órák hangulatát. Saját bevallása szerint maga a kötet is egy egyetemi jegyzetből nőtt ki, ami e „bővített kiadás” tördelési technikáján is nyomott hagyott.

A szerző vállalkozása egy olyan kényes kérdést érint, mellyel eddig jobbra adósak maradtak mind a határon túli, mind a határon inneni kutatók, hiszen a kisebbségi sorsba került erdélyi magyarság tényfeltáró irodalmának bemutatását vállalja a kezdetektől a kétezres évekig. Bár Cseke Péter csupán „iránytűnek” ajánlja könyvét a „szociografikus művek igazságainak a felfedezéséhez”, munkáját olvasva láthatjuk, ennél jóval többről van szó. És iránytűje is jó irányba mutat.

A kötet talán egyik legfontosabb üzenete, hogy a szociográfia nemcsak irodalom, hanem egyben felelős cselekvés is. Ez nyilvánvalóvá vált már a harmincas évek alapmunkáinál is, azonban az erdélyi falukutatás sajátosságai még hangsúlyosabbá teszik ezt a felismerést. Kisebbségi helyzetben ugyanis még bonyolultabbá, kényesebbé válik a műfaj, hiszen a hiteles, fájó tényfeltárás, a mulasztások, gyengeségek beismerése nem mindig lehetséges, pontosabban nem mindig hasznos (tett). A kisebbségi felelősség, az elmondhatóság kérdése ugyanakkor sosem jelenthet önáltatást, provincializmust, vagy bezárkózást, amit csak jelez, hogy az *Erdélyi Fiatalok*ra milyen pezsdítően hatott Dimitrie Gusti román professzor színvonalas falukutatása a harmincas években.

A tizenegy fejezetre tagolt mű a „kelet-közép-európai műfaj” honi történetét Rát Mátyással és a *Magyar Hírmondó*val kezdi, újságírói perspektíváját már itt egyértelművé téve. Így, a „tényszemlélet tipológiája” is publicisztikai meghatározottságú, ám példáiban nemcsak a viszonylag újabb, közismert nemzetközi újságírói eredmények (Watergate-ügy) kerülnek górcső alá, hanem a magyar történelemre is folyamatosan reflektál (Landerer és Heckenast nyomdája 1848-ban, 1956-os rádióostrom) a szerző. A konkrét műfaj-tipoló-

giát illetően Gaál Gábor és Sükösd Mihály kategóriáit a szerző tipográfiailag is elkülönítve, pontokba szedetten hozza, ami nyilván a munka jegyzet-jellegéből adódik és a könnyebb tanulhatóságot hivatott elősegíteni. Ezzel a megoldással a továbbiakban is gyakran találkozhatunk.

Az általános áttekintés után kalauzol minket Erdélybe a szerző, rámutatva arra a talán kevésbé közismert tényre, miszerint az erdélyi szociográfia az *Erdélyi Fiatalok* révén jóval megelőzi a határon inneni, nagy vihart kavart, stílus- és műfajteremtő alkotásokat. Sorra mutatja be azokat a műhelyeket, folyóiratokat (*Erdélyi Fiatalok*, *Hitel*, *Korunk*, *Erdélyi Helikon*), melyek megszervezték a kisebbségi lét sokkjából eszmélő próbálkozásokat és megismerhetjük az erdélyi szociográfia alapjait lerakó szürke eminenciásokat (Mikó Imre, Jancsó Béla, Venczel József, Molter Károly...) is. Ezután a nagy triász, Balázs Ferenc, Bözödi György és Tamási Áron szociográfiai jellegű alkotásait (*A rög alatt*, *Székely bánja*, *Szülföldem*) értelmezi több szempont alapján, hosszasan a szerző, kitérve az erdélyi szellemi élet általános kérdéseire, valamint a témát érintő vállalkozásokra és vitákra is. Kiemeli, hogy maradandó érvényű alkotás csak „Erdélyre nyitó világtávlatból” lehetséges, tehát a közösségből kiváló, ám ahhoz visszatérő és azzal sorsközösséget vállaló író képes csupán hiteles perspektívát adni.

A második világháború után elhallgat(tat)ott szociográfia hatvanas évekbeli eszmélését a szerző határon inneni előzményekkel és romániai belpolitikai változásokkal magyarázva ugyanazt a módszert követi, mint a negyvenöt előtti rész esetében láthattunk; műhelyek (*Ifjúmunkás*, *Igaz Szó*), viták és a szociográfia szempontjából kevésbé közismert szerzők után a diktatúra idején alkotó meghatározó szerzőhármassal foglalkozik. Sütő András korszakos alkotását, az *Anyám könnyű álmot ígért*, az író monográfiái által mutatja be elsősorban, Horváth István munkamódszereit a *Magyarórdi toronyalja* című munkája alapján ismerhetjük meg, míg Beke György „enciklopédikus hungarológiáját” már személyes tapasztalatok alapján hozza az olvasóhoz közel Cseke Péter. Beke esetében kész életutat tár elénk a szerző, alapvető „barangoló” munkássága mellett rámutatva a bukaresti 1849-es emigráció történetének felderítéséért tett erőfeszítéseire is.

A kötet végén található a „magyar szociográfia alapműveit” tartalmazó kronológia, mely bár nem tartalmazza a különböző tudományos műhelyek, illetve a hivatalos szervek megbízásából született – valóban kevésbé közismert – alkotásokat, sokatmondóan és jogosan Mikó Imre 1932-es, *Az erdélyi falu és a nemzetiségi kérdés* című művével kezdődik. A témában elmélyülni kívánók tekintélyes szakirodalomból válogathatnak, míg a munkában való tájékozódást névmutató segíti.

Összegzésül, úgy gondolom, két dolgot kell mindenképpen kiemelnünk a kötetrel kapcsolatban: Cseke Péter alkotása egyrészt tiszteletet parancsoló, másrészt majd egy évszázados merítése ellenére nagyon is aktuális. Tiszteletet parancsoló, mert a kisebbségi lét felelőssége hatja át minden sorát, hiszen úgy mutat rá a mulasztásokra, az igazságtalanságokra és a bűnökre, hogy közben a békés egymás mellett élés fontosságát hirdeti (mint ahogy tették ezt már a harmincas évek erdélyi falukutatói is!). És aktuális, mert ennek a békés egymás mellett (és nem egymás hátán) élésnek az elméleti, politikai keretei immáron adottak is a két ország európai uniós csatlakozásával, így a könyv szellemiségét követve mondhatjuk: múltunk megismerése egyben fontos tett is egy igazabb jövő felé.

Bartha Ákos